

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/22, p. 733-742

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12399>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ –
Yrd. Doç. Dr. Haluk ÖNER

This article was checked by iThenticate

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN YENİÇERİLER ADLI ESERİNDE “ANTİ-YENİÇERİ” TEMSİLLERİ*

Emine TUĞCU**

ÖZET

Türk Edebiyat tarihi kitaplarında ilk tarihî roman, genel bir yargıyla Namık Kemal’in yazdığı *Cezmi* adlı eseri kabul edilse de Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi* adlı kitabında Ahmet Mithat Efendi’nin yazdığı *Yeniçeriler*’i ilk tarihî roman olarak kaydeder. *Yeniçeriler*, Türk edebiyat tarihinin bilinen ilk tarihî romanı olmasına rağmen üzerinde pek fazla eleştirel nitelikli bir çalışma yapılmamıştır. Bunun nedeni tarihî roman olarak önceliğin *Cezmi*’ye uygun görülmesi ya da *Yeniçeriler*’in yakın zamana kadar Latin alfabesine aktarılmaması olabilir. Ancak Türk edebiyat tarihleri içinde önemli bir yere sahip olan Tanpınar’ın edebiyat tarihinde *Cezmi*’ye bir bölüm ayrılmasına rağmen *Yeniçeriler*’in bir iki cümleyle geçiştirilmesi dikkat çekicidir; çünkü Tanpınar “[t]arihî romanların en mühimi şüphesiz Selim III. yenilikleriyle Kabakçı isyanını ele aldığı “Yeniçeriler” (1872) ve “Dünyaya İkinci Geliş” (1874) romanlarıdır” (470) demektedir. *Yeniçeriler* romanı üzerinde yeterince durulmamasının diğer bir nedeni de Türk edebiyatında “tarihî roman” konusunun özellikle 1980’lerden sonra tartışılmaya yeni yeni başlanmış olmasından ileri gelebilir. Tarih ve roman ilişkisi, söz konusu olduğunda tartışmaların merkezinde, tarihin kurgusunda kurmaca bir tür olan romana ne şekilde kaynaklık edebileceği, “tarihi gerçekliğe” romanda ne ölçüde bağlı kalınacağı ya da böyle bir zorunluluğun olup olmayacağı yer alır. Bununla birlikte, tarihî romanın yazar ve okur açısından çekiciliği ya da cazibesinin ne olduğu da bu tartışmaların önemli bir parçasıdır. Bu bildiride *Yeniçeriler* adlı eserden hareketle “gerçeklik” ve “kurmaca” olanın nasıl yapılandırıldığı ve bu yapının Tanzimat döneminin resmi ideolojisi ile ne kerte de örtüştüğü değerlendirilecek ve “ihanet” odağında “anti-yeniçeri” olgusu tartışmaya açılacaktır.

* Bu yazı “The “Anti-Jannissary” Representations in Ahmet Mithat Efendi’s *Yeniçeriler*” başlığıyla Viyana’da 25-27/08/2014 tarihinde düzenlenen International Conference on the Changing World and Social Research’de sunulmuş ve İngilizce olarak yayımlanmıştır.

** Yrd. Doç. Dr. Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: emine_tugcu@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Tanzimat dönemi, tarihî roman, gerçeklik, yeniçeri, ihanet, anti-yeniçeri

THE “ANTI-JANNISARY” REPRESENTATIONS IN AHMET MİTHAT EFENDİ’S YENİÇERİLER

ABSTRACT

Although common opinion in works on the history of Turkish literature accepts Namık Kemal’s *Cezmi* as the first historical novel, Ahmet Hamdi Tanpınar, in his *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi*, records Ahmet Mithat Efendi’s *Yeniçeriler* as the primary historical novel. *Yeniçeriler*, being the first-known historical novel of Turkish literary history, remains a work on which not much critical study has been conducted. The reasons for this may be that *Cezmi* has always been regarded as of priority as a historical novel or that *Yeniçeriler* has not been transferred into the Latin alphabet until recently. Nevertheless it is noteworthy that *Yeniçeriler* is mentioned only in passing in Tanpınar’s history of literature while a whole chapter is reserved for *Cezmi*, as Tanpınar argues that ‘the most significant of historical novels are undoubtedly *Yeniçeriler* (1872), dealing with the Kabakçı uprising of Selim the 3rd’s reforms and *Dünyaya İkinci Geliş* (1874)’ (470). Another reason why *Yeniçeriler* remains inadequately appreciated is that the issue of the ‘historical novel’ in Turkish literature has only been brought to attention in the post-1980s period. At the center of the debate on the relationship between history and the novel lie the questions of in which way history can attest to the novel as it is a fictional construct and to what extent the novel can remain loyal to ‘historical reality,’ or whether there is such an obligation in the first place. Furthermore, another crucial component of the debate is to determine the attractiveness or appeal of the historical novel to the writer and to the reader. Based on critically analyzing *Yeniçeriler*, this paper aims to evaluate how ‘reality’ and ‘fiction’ have been constructed and to what extent this construct overlaps with the dominant ideology of the Tanzimat Era, and to open to discussion the ‘anti-jannisary’ concept in light of betrayal.

STRUCTURED ABSTRACT

Although common opinion in works on the history of Turkish literature accepts Namık Kemal’s *Cezmi* as the first historical novel, Ahmet Hamdi Tanpınar, in his *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi*, records Ahmet Mithat Efendi’s *Yeniçeriler* as the primary historical novel. *Yeniçeriler*, being the first-known historical novel of Turkish literary history, remains a work on which not much critical study has been conducted. The reasons for this may be that *Cezmi* has always been regarded as of priority as a historical novel or that *Yeniçeriler* has not been transferred into the Latin alphabet until recently. Nevertheless it is noteworthy that *Yeniçeriler* is mentioned only in passing in Tanpınar’s history of literature while a whole chapter is reserved for *Cezmi*, as Tanpınar argues that “the most significant of historical novels are

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/22

undoubtedly *Yeniçeriler* (1872), dealing with the Kabakçı uprising of Selim the 3rd's reforms and *Dünyaya İkinci Geliş* (1874)". Another reason why *Yeniçeriler* remains inadequately appreciated is that the issue of the 'historical novel' in Turkish literature has only been brought to attention in the post-1980s period. At the center of the debate on the relationship between history and the novel lie the questions of in which way history can attest to the novel as it is a fictional construct and to what extent the novel can remain loyal to 'historical reality,' or whether there is such an obligation in the first place. Furthermore, another crucial component of the debate is to determine the attractiveness or appeal of the historical novel to the writer and to the reader. Based on critically analyzing *Yeniçeriler*, this paper aims to evaluate how 'reality' and 'fiction' have been constructed and to what extent this construct overlaps with the dominant ideology of the Tanzimat Era, and to open to discussion the 'anti-janissary' concept in light of betrayal.

When the subject matter focuses on the relationship between history and the novel, what lies at the core of the discussion is whether the novel, which in itself is a 'fictional' genre, at the face of history could serve as a resource, at what scale would the 'historical reality/authenticity' be adhered to in the novel or even the question as to whether there is such an obligation. Nevertheless, the temptation or the attraction of the historical novel from the perspective of the writer and the reader is an important fragment of such discussions. Starting with the novel *Yeniçeriler*, we will open to discussion the question of how that which is 'realistic' and that which is 'fictional' are structured and we shall evaluate to what degree such a structure corresponds to or matches up with the official ideology of the Tanzimat era and the concept of the 'anti-janissary' will be discussed with focus on the 'corps.'

Ahmet Mithat Efendi's *Yeniçeriler* (1871) is within *Letaif-i Rivayat*. Apart from *Yeniçeriler*, he has 8 historical novels: *Hasan Mellah* or *Sır İçinde Esrar* (1874), *Dünyaya İkinci Geliş* or *İstanbul'da Neler Olmuş* (1874), *Zeyl-i Hasan Mellah* or *Sır İçinde Esrar* (1875), *Hüseyin Fellah* (1875), *Süleyman Musli* (1877), *Arnavutlar ve Solyotlar* (1888), and *Ahmet Metin Şirzad* (1892). The novel *Yeniçeriler* covers a period of time between the years 1774-1807 during the reign of Abdülhamit, the First, and Selim, the Third. According to the statement of the narrator, this section was 'constructed as the introduction to the actual subject matter.' In this section, the story of the marriage of Osman Çorbacı, the son of a reputable father in the Janissary Corps and Ayşe, also the daughter of a Janissary is the subject matter.

In Ahmet Mithat Efendi's narrative *Yeniçeriler*, the paradigm of the deteriorating janissary order has been represented through the dissolution of the family order. In line with the official ideology of the state, the services provided by the janissaries to the Ottoman government and their success in wars have been disregarded and presented as nonexistent. By being represented as organizing uprisings solely according to their personal gain, ignoring sacred values, and escaping war, and being referred to by negative names, such as plundering killers and dishonorable traitors, the janissary lead to the creation of the anti-janissary representation. As is the case with this example, the government-supported ideology of the anti-janissary discourse has been

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/22

re-produced through a literary text, thereby helping this discourse become internalized. Recent research conducted on the janissary has provided the basis for the questioning and re-evaluation of this negating representation and for the turning over of their rights to the janissary.

Keywords: anti-jannissary, betrayal, historical novel, reality, the jannissary, the Tanzimat Era,

GİRİŞ

Türk Edebiyat tarihi kitaplarında ilk tarihî roman, genel bir yargıyla Namık Kemal’in yazdığı *Cezmi* (1880) adlı eseri kabul edilse de Ahmet Hamdi Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi* adlı kitabında Ahmet Mithat Efendi’nin yazdığı *Yeniçeriler*’i (1871) ilk tarihî roman olarak kaydeder. *Yeniçeriler*, Türk edebiyat tarihinin bilinen ilk tarihî romanı olmasına rağmen üzerinde pek fazla eleştirel nitelikli bir çalışma yapılmamıştır. Bunun nedeni tarihî roman olarak önceliğin *Cezmi*’ye uygun görülmesi ya da *Yeniçeriler*’in yakın zamana kadar Latin alfabesine aktarılmaması olabilir. Türk edebiyat tarihleri içinde önemli bir yere sahip olan Tanpınar’ın edebiyat tarihinde *Cezmi*’ye bir bölüm ayrılmasına rağmen *Yeniçeriler*’in bir iki cümleyle geçirilmesi dikkat çekicidir. Çünkü Tanpınar “[t]arihî romanların en mühimi şüphesiz Selim III. yenilikleriyle Kabakçı isyanını[n] ele al[ın]dığı ‘Yeniçeriler’ (1872) ve ‘Dünyaya İkinci Geliş’ (1874) romanlarıdır” (2001: 470) demektedir. *Yeniçeriler* romanı üzerinde yeterince durulmamasının bir diğer nedeni Türk edebiyatında “tarihî roman” konusunun özellikle 1980’lerden sonra tartışılmaya başlanmış olmasından ileri gelebilir ya da bu eserin roman mı yoksa hikâye mi olduğu noktasında bir türe oturtulmamasından kaynaklandığı da düşünülebilir. Bu yazıda ise eserin hangi türe ait olduğu tartışılmayacak içerikten hareketle yeniçeri algısı sorunsallaştırılacaktır. Tarih ve roman ilişkisi, söz konusu olduğunda tartışmaların merkezinde, tarihin kurgusunda kurmaca bir tür olan romana ne şekilde kaynaklık edebileceği, “tarihi gerçekliğe” romanda ne ölçüde bağlı kalınacağı ya da böyle bir zorunluluğun olup olmayacağı yer alır. Bununla birlikte, tarihî romanın yazar ve okur açısından çekiciliği ya da cazibesinin ne olduğu da bu tartışmaların önemli bir parçasıdır. *Yeniçeriler* adlı eserden hareketle “gerçeklik” ve “kurmaca” olanın nasıl yapılandırıldığı ve bu yapının Tanzimat döneminin resmi ideolojisi ile ne kertede örtüştüğü değerlendirilecek ve “aile” odağında “anti-yeniçeri” olgusu tartışmaya açılacaktır.

Tarihî Romana Genel Bir Bakış

Tarihî romanla ilgili Türkçe yazılmış kuramsal kitaplar, çeviriler, dergilerin özel dosya konuları olarak gün geçtikçe artmaktadır. Nitekim Bahriye Çeri, 1980’li yıllardan sonra tarihî roman sayısının artarak bu tarihten sonra tarih-roman ilişkisinin sorgulanmaya başlandığına dikkati çeker. 1990 yılından sonra ise büyük ölçüde Osmanlı tarihine yönelen kitaplar peş peşe yayımlanmaya başlar. Bunun nedenleri arasında tarihe ilginin artmasına yönelik bir modayı izleme endişesi ya da Osmanlı tarihi hakkında araştırmaların artışı etkili sayılabilir (2000: 19). Ayrıca bireyin oluşumunda kendini tanıma dürtüsü, geçmişe ait yaşanmışların sorgulanmasını beraberinde getirir. Şimdinin anlaşılmasında geçmişin izlerini sürmek “an”ın kavranması için gereklidir ve kavranılan “an”ın farkındalığı ise yine geçmişin rehberliğinden geçilerek hayat bulmaktadır. “Tarihi gerçeklik” olarak sunulan, geçmişte yaşanmış olayların kurgusunda yazarın deneyimi ve yaşanan dönemin izleri de önemli veriler sunar. Dolayısıyla yazarın deneyimi, bakış açısı ve kavrayışı “tarihi gerçeklik”i bir anlamda şimdiye taşıyarak, geçmiş ve hâl geleceğe ulaştır.

Edebiyat tarihlerinde tarihî roman olgusu 19. yüzyılda edebî türlerin sınırlarının belirlenmesi ile birlikte ele alınmaya başlar; bu bağlamda ilk "tarihî roman" 19. yüzyılın başlarında Walter Scout'un 1814 yılında yayımlanan *Waverley*'i kabul görür. Zaman içinde de tarihî roman kendi içinde sınıflara ayrılmıştır: Tarihî roman, tarihsel roman, popüler tarihî roman, yeni tarihselci roman vs. gibi. Ömer Türkeş'e göre tarihî kişilerle kurmaca karakterlerin bir arada bulunduğu tarihî romanlardan farklı olarak "Alexander Dumas'ın izinde yürüyen" hiçbir gerçeklik iddiası olmayan ve tarihi, öyküsüne fon yapan "tarihsel serüven" romanlar" Türk edebiyatında daha fazla takipçi bulmuştur. (1998: 16) Bu çerçevede tarihî roman ile tarihsel roman arasındaki ayrımın "tarihi gerçekliğe" göre belirlendiği dikkati çekmektedir¹. *Tarih ve Toplum* Dergisinin "Tarih ve Roman İlişkisi üzerine" adlı dosyadaki konuşmada Yavuz Selim Karakışla ise tarihî romanı dört kategoride değerlendirir. Karakışla'ya göre birinci kategoride, "*tarihi olaylar temel olarak alınır, bunun üzerine kurgusal öykü oturtulur [...] ikinci kategoride [...] roman şeklinde tarih anlatılır*" (2000:9). Üçüncü kategoride, bir tarihsel dönemde olmamış olayları olmuş gibi anlatılır; dördüncü kategoride belirli güncel görüşleri ya da ideolojileri yaymak için tarihi yeniden kuran romanlardır ki buna "resmi tarihî romanlar" denilebilir. (Karakışla 2000: 9) Tarihî romanların yukarıda görüldüğü üzere Türkeş'in iki düzlemde değerlendirmesi, Karakışla'nın dört kategoriye ayırması her ne kadar indirgemeci bir yaklaşım olsa da bu sınıflandırmalarda başat olan öge "gerçek" ve "kurmaca" olanın nasıl yapılandırıldığına ilişkindir. Tarihî romanın ideoloji ile olan ilişkisi de özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur. Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler*'i de devletin resmi ideolojisi "anti-yeniçeri"ye uygun olarak kurgulanmış bir romandır.

Osmanlı-Türk Tarihinde Yeniçeri Algısı

Ahmet Mithat Efendi'nin anlatısına geçmeden önce Osmanlı-Türk tarihinde yeniçeri algısının nasıl yapılandırıldığına bakmak gerekir. Cemal Kafadar, Osmanlı-Türk tarih anlatısında yeniçerilere dair genel kabullerin giderek daha çok eleştiriye, revizyonagörecelileştirmeye ve yapı bozumuna uğrattıldığını belirtirken "Yeniçeri Nizamının Bozulması Üzerine" adlı yazısıyla bu yapı bozumuna dâhil olur. Peki yeniçeri algısındaki genel kabuller nelerdir:

Nizam bozulana kadar Yeniçeriler muntazamdı. Toplumsal köklerinden koparıldıkları, evlenmelerine izin verilmediği için aile ve akrabadan yana dertleri yoktu. Üretim ve ticaret dünyasından uzakta, yalnızca hanedanın sadık köleleri sıfatıyla yerine getirdikleri askeri-idari görevleriyle meşguldüler. Ne zaman ki ticaret ve üretim faaliyetlerine girişmeye başladılar, askeri disiplinleri ve becerileri geriledi. Böylece savaşa gitmektense ticaretleriyle meşgul olmayı yeğleyen, başkaldırmaya meyilli askerlerin elinde mağdur olan İmparatorluk da geriledi (2012: 30)

¹Tarihî romanda zamanla ilgili konum da ayırt edici bir unsur olarak ele alınmaktadır: Örneğin Kemal Tahir'in *Devlet Ana*'sı tarihî roman olarak kabul edilirken Halide Edip'in *Ateşten Gömlek*'i yazarın yaşadığı zamanı anlatması sebebiyle tarihî roman olarak kabul edilmez. Bu bağlamda Hülya Argunşah kurgu dünyası uzak/tamamlanmış/geçmiş zaman olan her roman için tarihî roman denilemeyeceğini belirterek şöyle der: "Bir romana tarihî roman diyebilmek için bu romanda anlatılan vaka'nın, bizzat yazarın gözlemleyemeyeceği, 60-70 yıl kadar öncesinde bir zamana ait olması gerekmektedir. Buna karşılık "tarihle ilgili roman" ya da "tarihsel roman" daha genelleyici bir tanımlamalardır." Hülya Argunşah "Tarihi Roman" *Türk Edebiyatı Tarihi* Cilt 4, İstanbul: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006, 425.

Osmanlı imparatorluğunun gerileme söylemine dikkatle bakıldığında Kafadar'ın da işaret ettiği gibi "nizamın bozulması" temel paradigmalardan biridir. Nitekim Yeniçeri ocağı üzerine yaratılan algıda "nizamın bozulduğu paradigması" tarih anlatılarında ilk bozulma hikâyeleri ile birlikte ele alınır: "*Evlenme konusunda verilen ilk izin, ecneblerin ulufeliler arasına girmesine verilen ilk cevaz, kul kardeşlerinin ve çocuklarının ilk kez ocağa girmesine müsaade edilmesi, vs.*" (2012: 30) Oysa Kafadar'ın çalışmasından anlaşılmaktadır ki, babasından kalan arazi üzerindeki haklarını korumak için 1521 yılında Divan-ı Hümayun'a başvuran Mustafa adlı yeniçeriye ait vesika, Osmanlı İmparatorluğunun en ihtişamlı zamanı olan Kanuni Sultan Süleyman döneminin ilk yıllarında yeniçeriler, tarımla da uğraşabilmektedir². Dolayısıyla Osmanlı'nın son döneminde "nizamın bozulmasına" örnek teşkil eden unsurların Osmanlı'nın en parlak döneminde yani 16. yüzyılda da mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Aile Nizamı ve Yeniçeriler

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler*'i (1871), *Letaif-i Rivayat*'ın içinde yer alır. *Yeniçeriler*'in dışında *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* (1874), *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* (1874), *Zeyl-i Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* (1875), *Hüseyin Fellah* (1875), *Süleyman Muslî* (1877), *Arnavutlar ve Solyotlar* (1888), *Ahmet Metin Şirzad* (1892) olmak üzere sekiz tarihî romanı vardır (Argunşah 2006:120).

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler*'i, 1774-1807 yılları arasında I. Abdülhamit ve III. Selim döneminde geçen bir zaman dilimini kapsar. Romanın ilk bölümü I. Abdülhamit döneminde geçer ve anlatıcının ifadesiyle bu bölüm "asıl bahsin mukaddimesi" olarak kurgulanmıştır. Bu bölümde Yeniçeri ocağında hatırı sayılır bir babanın oğlu Osman Çorbacı ile yine bir yeniçeri kızı olan Ayşe'nin evliliği konu edilir. Osman Çorbacı ve Ayşe evlendikten dört-beş sene geçmesine rağmen bir çocuk sahibi olamazlar. Doktorların Osman Çorbacı'ya kısır olduğunu ve çocuğu olamayacağını söyledikten sonra Osman Çorbacı da çocuğu olacağına dair ümidini keser. Bu arada Osmanlı-Rus savaşı patlak verir ve Osman Çorbacı savaşa gittikten yaklaşık 11 ay sonra Ayşe'den gelen mektupla bir erkek çocuğu olduğunu öğrenir. Önce sevincinden ne yapacağını şaşırır Osman Çorbacı, sonrasında kısır olduğunu hatırlayarak bir an kendini öldürmeyi düşünür. Bu bölüm "Allah Yef'alumaYeşâu" başlığını taşır, bu başlık *Kur'an*'da yer alan "Ali İmran" suresinin 40. ayetine bir gönderme içerir. Ayette "Zekeriyya Rabbim demişti, benim nasıl oğlum olabilir ki ihtiyarlık üstüme çökmüştür, karım da kısır. Böyle de olsa demişti, Allah dilediğini yapar". Anlatıda bu ayete yapılan gönderme, bir yeniçeri nezdinde inancın sarsılmasını göstermesi bakımından önemlidir. Zira eşine olan inancının sarsılması yaşanacak olayların, daha doğrusu felaketlerin ilk emaresidir. Kendini öldürmek yerine Osman Çorbacı, bunda kendi suçu olmadığına kanaat getirerek "namusunu ayaklar altına" aldığını düşündüğü karısını öldürmeye karar verir. Anlatıcının Osman Çorbacı'ya bakış açısını yansıtan onun kişiliğini mesleğiyle ilişkilendiren ve olayın asıl yüzünü anlatan şu sözleri sonradan yaşanacak olan olayların daha doğrusu felaketlerin ilk emaresidir:

Osman Çorbacı ise Yeniçeri! Bunda sehv olmak ihtimalini düşünür mü? Kağıt İstanbul'dan kaç günde gelmiş onu hesap edebilir mi? Bir kere itham eyledikten sonra fikrini geriye almak elinde mi? Biçare kadıncağz top uğruna gitti vesselam.

²Ömer Lütfi Barkan "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri" adlı makalesinde 1546'dan itibaren askeri sınıfta tarımsal-ticari girişimlerle meşgul olan kul ve yönetici sınıf üyelerinin bulunduğundan söz etmektedir (Aktaran Kafadar 2012: 33).

Çünkü çocuk, Osman Çorbacının Dersaadet'ten hareketinden tamam sekiz ay yirmi beş gün sonra doğmuş idi (2001:168).

Osman Çorbacı, komutanına karısının öldüğü yalanını söyleyerek evine dönme izni alır yani kendi meselesi için "savaşta kaçır" ve Hasan Pehlivan adındaki topçusunu da alarak yola çıkar. Hasan Pehlivan, Osman Çorbacı'yı yol boyunca teskin etmeye çalışırken Osman Çorbacı da işin asıl yüzünü arkadaşına anlatmak durumunda kalır. Osman Çorbacı, Hasan Pehlivan'a karısını kendisinin öldüremeyeceğini "yüreğinin bu kariya kıyamadığını" söyleyerek karısını ve oğlunu öldürmesini ondan ister. Bu teklifi "sorgusuzca" kabul eden Hasan Pehlivan, İstanbul'a geldikten sonra Osman Çorbacı'nın kurduğu planla Ayşe'yi ve oğlunu ıssız bir yere götürür. Fakat Hasan Pehlivan da Ayşe'yi öldürmeye kıyamaz ve ona orada evlenme teklifi eder, yalnız bir şartı vardır o da çocuğunu kabul etmeyeceği, onu bir bakkal dükkânının önüne bırakılmasıdır. Ayşe'ye "canı tatlı" geldiğinden bu teklifi kabul eder ve Hasan Pehlivan ile evlenir. Hasan Pehlivan'ın Ayşe'yi öldürememesi ona kıymamasından ziyade ona âşık olmasındandır. Çünkü Hasan Pehlivan, "*Çorbacı seni bir kere gözünden çıkardı. Ölümüne razı oldu [...] Ben ise sana koca değil kul köle olurum*" (2001: 172) demesiyle sadece arkadaşına verdiği söze ihanet etmiş olmakla kalmayıp arkadaşının namusuna da göz dikmiş olmaktadır. Bu noktada Hasan Pehlivan'ın bir yeniçeri olduğunu hatırlamak gerekir. Bir yeniçerinin diğer bir yeniçeriye ihaneti olayların ilerlemesiyle anlatıda yine karşımıza çıkacak bir durumdur.

Anlatının ikinci bölümü III. Selim'in Nizam-ı Cedit'e karşı yeniçerilerin isyanını konu alır. Tarihte Kabakçı isyanı adı verilen bu olay, yeniçerilerin kendi içlerinde nasıl bölündüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Bakkal kepengine bırakılan çocuk ikinci bölümde kurgunun ekseninde yer alır. Adı Civelek Hüsnü olan bu çocuk büyümüş ve o da bir yeniçeri olmuştur, aynı zamanda kayıkcılık yapmaktadır. Bir gün akşamüzeri, ihtiyar bir kadın ile kızı eve geç kaldıklarını söyleyerek Civelek Hüsnü'den kendilerini Bahçekapısı'na geçirmesini isterler. Bunu üzerine adı Şahap olan genç kız ve annesini kayıkla geçirirken Civelek Hüsnü, ihtiyar kadına "kazganı şerif hakkı için yüreğimden bir fenalık geçmiyor" diyerek evlenmek üzere kızı annesinden ister. Kolundaki "gümüş pazubent"i nişan olarak vermeye kalkışınca ihtiyar kadın, ırzını ve canını kurtarmak için bunu almak durumunda kalır. Hüsnü, kıza kendisini beğenip beğenmediğini sorduğunda genç kız "pazubendi" alıp "kabul ettim" diyerek öpüp koynuna koyar. Hüsnü ve kızın annesi, bu durumu Cellat Hasan'a nasıl söyleyeceklerini düşünürken Şahap Hanım, Hüsnü'den birini bulup evlerine görücü göndermesini ister. Bu şekilde yapacaklarını karşılaştırdıktan sonra Hüsnü, Galata'da bir meyhaneye gider. Tesadüf odur ki meyhanede yan masada oturan Cellat Hasan ve Kanlı Mustafa'nın aralarındaki konuşmaya tanık olur. "dövüş lakırdısını" bırakmadıkları görünce "Dayılar yarınki ölümü bugünden mi düşünüyorsunuz? Öyleyse yazık sizin kır bıyıklarınıza" diye ortaya atılır. Kanlı Mustafa ile Hüsnü arasında geçen diyalogda Hüsnü'nün Osman Çorbacı ve Ayşe'nin çocuğu olduğu anlaşılır. Cellat Hasan da Kanlı Mustafa'nın Hüsnü'ye zarar vermesini önlemek amacıyla "*Ulan Mustafa böyle kabına sığmayan delikanlıları öldürmek iş değildir. Onlarla dost olmak iştir*" (184) diyerek onları barıştırır ve Hüsnü'yü masalarına davet eder. Konuşmalarının asıl nedenini Cellat Hasan şu sözlerle Hüsnü'ye anlatır:

Yoldaşım sen çocukluk ettin. Biz[im] yarınki ölümü bugün düşündüğümüz yok. Yarın ocağımızı batıracaklar da onu düşünüyoruz. Sultan Selim Nizam-ı Cedit yapmış. Bilir misin bu Nizam-ı Cedit ne demek? Bunlar süngülü tüfekli birtakım herifler. Zaten bu icat Frenk icadı. Hem de bizim Ocağı batırmak için icat olundu bu askerler bizi vuracaklar. Bütün İstanbul halkının silahlarını alacaklar. Herkes karı gibi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/22

kalacak.[...] Karındaş, Kazgan-ı şerifi soğutacaklar [...] Kazgan-ı şerif başına yemin ettik. [...] Bu sabah yoldaşlarla muaraza çıkardılar. Yarın Ok Meydanı'nda vuruşmak için bizi davet ettiler (184-185).

Bilindiği üzere, “kazan-ı şerif”in Hacı Bektaş Veli’nin çorba pişirerek ocağa hediye ettiğine inanılır ve bundan dolayı “kazan-ı şerife”ye yeniçeriler tarafından kutsallık atfedilmiştir. Yeniçeriler isyan çıkaracağı zaman bu kazanın etrafında toplanarak karar alırlar ve kazan kaldırmak deyimi de buradan gelir. Cellat Hasan’ın sözlerini duyduktan sonra Hüsnü de onlara katılmaya karar verir ve o da “kazgan-ı şerif” üzerine yemin eder. Hüsnü bu durumu nişanlısı Şahap’a anlattıktan sonra onunla helalleşir.

Ertesi gün Ok Meydanına toplanan yeniçeriler arasında çıkan çatışma öncesinde yaşanan diyalog da durumun trajik boyutunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Hüsnü gördüğü bir yeniçeriye nasıl olur da Nizam-ı Cedit’i kabul edersiniz diye sorduğunda, yeniçerinin cevabı, Nizam-ı Cedit’i kabul etmemekle birlikte padişaha asi olmadığıdır ve devam eder konuşmasına: “Evet hep biliyorum. Hepsini anladım. Dünya o zaman düzelecek, şimdi sizin gibi huruç ale’s-sultan edenler ortadan kalkacak. Âleme rahatlık gelecek” (188). Meydanda yaklaşık 200 kişi toplanarak birbirlerine saldırmaya başlarlar bu esnada Kanlı Mustafa’nın yaralandığını gören Hüsnü, onu sırtında taşıyarak güvenli bir yere bırakır. Bu arada Hüsnü’nün “*dün akşam meyhanede hor gördüğün Hüsnü bugün senin canını kurtarıyor demesi*” üzerine Kanlı Mustafa, “*Hüsnü sağ kaldığı surette benim namusumu ayaklar altına alır*” (190) diye düşünür ve Hüsnü’ye bir tuzak kurarak onu “sırtından vurur”. Hayatını kurtaran Hüsnü’ye karşı onu sırtından vurması yine Kanlı Mustafa’nın yeniçeri olmasından ileri gelir; zira hayatını borçlu olduğu Hüsnü’nün canına kastetmesi yeniçeriye uygun bir davranış modeli olarak sunulmaktadır. Bunu gören Hasan, Hüsnü’yü orada bulunan biriyle evine gönderir ve Osman Çorbacıyı’da yanına alarak akşam birlikte eve giderler. Hasan’ın karısı Ayşe, Hüsnü’nün yarasını temizlerken omzundaki nişanı görerek Hüsnü’nün aslında kendi oğlu olduğunu anlar. Hüsnü de dolayısıyla bilmeden kardeşine âşık olmuştur. Kocasının yanındaki adamın eski kocası Osman Çorbacı olduğunu görünce Ayşe, odanın ortasında haykırmaya başlar, yıllarca içinde büyüttüğü kinini açığa çıkarır:

Evet! Evet! Burada can çekişen... yok işte... işte can veren şu Balkan gibi yiğit benim senden doğurduğum kahramandır. Evet! Senin ve benim oğlumdur! Kanlı herif! Katil herif! Allah’tan korkmaz herif! [...] Bu adamın adı Hasan Pehlivan iken lâkabı Cellât kaldı. Sebebi sensin. Sizin yiğitliğiniz bundan ibaret midir? Yarabbi! Nedir dünyanın bu alçak heriflerden çektiği? Padişah bunların elinden mütehayyir! Halk bunların elinde esir! Karıları esirden beş beter! Kimse canından ırzından emin değil! Kendi ırzlarını kendi elleriyle ayaklar altına atarlar! Alçak herifler! Namussuz herifler! Kahrolsunlar, dünyadan adları sanları kalsın (194).

Anlatının sonunda, Hüsnü orada hayatını kaybeder babası Çorbacı Osman da ertesi gün yeniçeri çatışmasında ölür. Şahap ise şuurunu kaybederek Hüsnü’nün ölmediğine inanır ve onun hayalini gördüğü söyleyerek “bakıye-i ömrünü âlem-i cünûn içinde” geçirir.

Bilindiği üzere nizam-ı cedit kavramı III. Selim döneminden itibaren, “mevcut rejimin yerine, Batı modeline göre bir yenisinin getirilmesi” anlamında kullanılır. III. Selim tarafından Batı modeline göre nizam-ı cedit ordusunun kurulması, yeniçeri, ulema, geleneksel yönetici elit ile muhafazakârların tepkisini çektiğinden “dinden çıkarsınız” sloganı ile Boğaz Yamakları isyanı

(1807) ile Kabakçı Mustafa isyanı çıkar ve aynı yıl III. Selim tahttan indirilerek öldürülür (Kılıçbay 1983: 149). Anlatıda, isyanın sonucuna ve III. Selim'in katledilmesine dair bir şey söylenmezken, Osman Çorbacı, Hasan Pehlivan ve Kanlı Mustafa gibi isimlerle ve yeniçerilerin kendi aralarındaki iç hesaplaşmalarla yeniçerilerin yozlaşması ve bunların ortadan kaldırılması gerektiğinin mesajı verilir. İlber Ortaylı *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*'nda yeniçerilerin 1826 yılının Haziran ayında bir sabah meşhur kazanlarını At meydanında son kez kaynattıklarını belirterek, uzun süreler yeniçeri adını karalamak ve izini silmek içi devletin propaganda ve uydurma haberler yaptığını söyler. Ortaylı, devlet ideolojisinin o dönem "anti-yeniçeri" olduğunun altını çizerken yeniçerilerin dirisi ile birlikte ölülerinin de adının yıllarca kinle anıldığını hatta *Takvim-i Vekâyi*'nin 1833 yılının bir nüshasında "Tırnova'da hortlayan ve vampirlik yapan iki yeniçeriyle ilgili uydurma bir haberi, devletin resmi yayın organı'nın verebildiğini belirtir (2001:38).

SONUÇ

Ahmet Mithat Efendi'nin *Yeniçeriler* anlatısında yeniçeri nizamının bozulması paradigması, aile düzeninin sarsılması ile temsil edilmiştir. Devletin resmi ideolojisine uygun bir biçimde yeniçerilerin Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmetler, savaşlarda gösterdiği başarılar yok sayılarak olumsuzlayıcı vasıflarla öne çıkarılmıştır. Osman Çorbacı, Hasan Pehlivan ve Kanlı Mustafa gibi yeniçerileri temsil eden anlatı kişilerinin birbirlerine olan ihanetleri, olağan bir durum gibi yansıtılır; bu ihanetin sonucu ise trajik bir son hazırlanarak olumsuzlanır. Sadece çıkarları doğrultusunda isyanlar çıkartan, kutsal değerleri yok sayan, savaştan kaçan, yağmacı katil, namussuz, hain gibi olumsuz sıfatlarla anılan yeniçeriler, "anti yeniçeri" temsiline oluşmasına yol açar. Devletin resmi ideolojisi olan anti-yeniçeri söylemi bu anlatıda olduğu gibi edebiyat metni aracılığıyla yeniden üretilerek bu söylemin içselleştirilmesine neden olur. Yeniçeriler üzerine yapılan yeni araştırmalar ise bu olumsuzlayıcı temsilin sorgulanmasına ve yeniden düşünülmesine, yeniçeri temsillerine daha nesnel bir perspektiften bakılmasına imkân tanımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mithat Efendi (2001), *Letaif-i Rivâyat, Yeniçeriler*. Haz. Fazıl Gökçek ve Sabahattin Çağın. İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Argunşah, Hülya 2006, "Ahmet Mithat Efendi'nin Tarihî Romancılığı", *Merhaba Ey Maharrir! Ahmet Mithat Efendi Üzerine Eleştirel Yazılar*, Haz. Nüket Esen ve Erol Köroğlu, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Aust, Hugo (1999), "Tarihsel Roman ve Biçimleri" *E* 3 (Haziran):23-26.
- Çeri, Bahriye (2000), Cumhuriyet Romanında Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı". *TarihveToplum* 198 (Haziran):19-26.
- Kafadar, Cemal (2012) *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakışla, Yavuz Selim vd. (2000), "Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine" Söyleşiyi yapan: Birsan Talay ve Bahriye Çeri. *TarihveToplum* 198 (Haziran):4-15.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (1983), "Osmanlı Batılılaşması" *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2001), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2001), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

Türkeş, Ömer (1998), “Tarihi Roman Roman Gibi Tarih” *Virgöl* 9 (Haziran): 16-19.